

UDK 811.163.42'26:811.161
811.163.42'34:811.161
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 2. II. 2012.
Prihvaćen za tisak 9. VII. 2012.

Milenko Popović
Rajisa Trostinska
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
mpopovic@ffzg.hr

SUVREMENI HRVATSKI STANDARDNI JEZIK PREMA SUVREMENIM ISTOČNOSLAVENSKIM STANDARDNIM JEZICIMA (SUSTAVI VOKALNIH FONEMA, GRAFIJA)

U ovome se radu uspoređuju sustavi vokalnih fonema suvremenih standardnih jezika: južnoslavenskoga *hrvatskog* i istočnoslavenskih (redosljedom): *ruskoga*, *ukrajinskoga* i *bjeloruskoga*, pri čemu se za svaki daje odnos današnjih prema vokalnim fonemima staroslavenskoga jezika kao etalona. U vezi s pokazanim drugačijim odnosom vokala i suglasnika u *hrvatskome*, s jedne strane, i *istočnoslavenskima*, s druge, navode se grafemi vokalnih fonema u četirima grafijama i pokazuju, objašnjavaju te imenuju principi njihova pravopisanja.¹

Hrvatski jezik

U hrvatskome je ostvarena karakteristična za južno- i zapadnoslavenske jezike *metateza likvidā* (s promjenom kvalitete vokala), pa je u njemu na mjestu praslavenskoga modela *TORT model TRAT, na mjestu *TOLT – TLAT, na mjestu *TERT – TRIJET / TR/¹e/T / TRJĚT / TRET / TRJET, na mjestu *TELT – TLIJET / TL/¹e/T / TLJĚT / TLJET.

¹ U kosim i uglatim zagradama upotrijebljena su latinična slova, uključujući *š*, *ç* i *ł*, ćirilica: tvrdi znak – *ѣ*, meki znak – *ѣ* i slovo *ѣ*, grčko slovo *α*, *o* s točkom ispod za stražnji nazal – *ϕ*, znak za ščva – *ѣ* te znak palataliziranosti apostrof – *’*.

Ako se popis vokalnih fonema hrvatskoga standardnog jezika usporedi s popisom vokalnih fonema *staroslavenskoga* (kao etalomom), vidljivo je da je u hrvatskome jeziku:

– fonem /i/ na mjestu fonemā /i/ (prednjega visokoga): *piti* i /y/ (srednjega visokoga – kakav je u suvremenome standardnom ruskom jeziku): *riba*, a i na mjestu fonema /ě/ (s obzirom na pretpostavljeni izgovor u narječju/govoru na kojem se temelji staroslavenski jezik – prednjega srednjega sniženog): *biljeg*, *dio*, *vidio*;

– fonem /u/ na mjestu fonema /u/ (stražnjega visokog labijaliziranog): *uho*; fonema /o/ (stražnjega srednjeg labijaliziranog, nazalnoga): *zub*; fonema /ɤ | ɤ/ (slogotvornoga suglasnika, zubnoga (ne alveolarnoga!) bočnog – ako je suditi po pisanju *jora* i po današnjem izgovoru i pisanju u ruskom: *волк*, ukrajinskome: *вовк*, bjeloruskome: *воўк* | alveolarno-prednjonepčanoga bočnog – ako je suditi po pisanju *jera* i po današnjem ruskom: *слеза*, ukrajinskome: *сльоза*, bjeloruskome: *слэза*): *vuk*, *suza*;

– fonem /e/ na mjestu fonema /e/ (prednjega srednjega): *nebo*, *selo*; fonema /e/ (s obzirom na pretpostavljeni izgovor u govoru/narječju na kojem se temelji staroslavenski jezik – prednjega srednjeg sniženog, nazalnoga): *pet*, *smijati se*; fonema /ě/ – s /i/, /j/ ispred sebe ili bez njih: *pjesma*, *sijeno*, *slijediti*, *sljedbenik*, *Nijemac*, *Njemica*, *strijela*, *strelica* / *strjelica*, *plijen*, *mlijeko*, *mljekarstvo*, *brig*, *brjegovit* / *brjegovit*;

– fonem /o/ na mjestu fonema /o/ (stražnjega srednjeg labijaliziranog): *oko*, *okno*;

– fonem /a/ na mjestu fonema /a/ (srednjega / (stražnjega) niskog): *mati*, *trava*; fonema /ɤ/ (prednjega visokog sniženog, kratkoga): *dan*; fonema /ɤ/ (srednjega / (stražnjega) srednjega, kratkoga – šdva): *san*.

Na osnovi navedenoga, vokalni se sustav suvremenoga standardnoga hrvatskog jezika, ako ga čini *pet* fonema, uobičajeno prikazuje shemom sa simetrično raspoređenim vokalnim fonemima:

/i/ /u/
 /e/ /o/
 /a/

S obzirom pak na to da danas sve više fonolozi na mjestu refleksa *dugo-ga jata* u suvremenomu standardnom hrvatskom jeziku vide *dvoglas* (bilježimo ga: /ⁱě/), simetričnost je narušena, pa shema koju čini *šest* fonema izgleda ovako:

/i/ /u/
/i̯/
/e/ /o/
/a/

Službeno je pismo u Hrvatskoj latinica, a redosljed je 30 slova hrvatske latinične abecede: A, B, C, Č, Ć, D, DŽ, Đ, E, F, G, H, I, J, K, L, LJ, M, N, NJ, O, P, R, S, Š, T, U, V, Z, Ž.

Od 30 navedenih slova pet služi za bilježenje vokalnih fonema, ona su i grafemi fonema /i/, /u/, /e/, /o/, /a/, koje smo u prvoj i drugoj shemi u kosim zagrada­dama tim slovima-grafemima i zabilježili.

Slova u slijedu: *je* grafemi su za foneme u slijedu: /je/ – *jesen, klasje*, a time i za ostvaraj refleksa *kratkoga jata*: /je/ – *pjesma, vjera*. Refleks *kratkoga jata* ostvaruje se i samim fonemom /e/ (na pismu slovom-grafemom *e*) – *ljeto, nje­ga (njegovati), breza*, a tako se, u skladu s pravilima ortoepije standardnoga jezika, ostvaruje i refleks *pokraćenoga jata* – *ljepota, snjegovi, bregovit*. (Slova abecede – dvoslovi – *lj, nj* grafemi su palatalnih fonema /lʲ/, /nʲ/.)

Slova u slijedu: *je* mogu biti grafemi i za ostvarivani *u govoru* standardnoga jezika refleks *dugoga jata*: s[j̩]no, d[j̩]te, br[j̩]g. Refleks *dugoga jata* ostvaruje se *u govoru* standardnoga jezika i samim fonemom /e/: lj[̩]p, snj[̩]g, Nj[̩]mac, plj[̩]n, mlj[̩]ko.

Slova u slijedu: *ije* grafemi su za foneme u slijedu: /ije/ – *kutije, nacije*.

Ako se za standardni jezik prihvati *dvosložni* refleks *dugoga jata* u kojemu je fonem /e/ uvijek dug, dakle *dvomoran* (što znači da su na mjestu staroga *dugoga jata* ukupno *tri* more), onda su, i u ovome slučaju, slova u slijedu: *ije* grafemi za foneme u slijedu: /ije/ (ovakvo je rješenje – bar na izgled, možda samo zato da se ne naruši način pisanja refleksa *dugoga jata* s *ije* – primijenjeno, primjerice, u dvama rječnicima hrvatskoga standardnog jezika, Anić³1998 i Šonje 2000).

Ako se prihvati *jednosložni, dvoglasni* ostvaraj refleksa *dugoga jata* [i̯], kakav je u gramatikama suvremenoga standardnog hrvatskog jezika uglavnom prihvaćen, onda je slijed slova: *ije* grafem i za *dvoglasni fonem* /i̯/.

Dakle, suvremeni standardni hrvatski jezik ima (danas mnogo manje zastupljeno gledanje) pet/(izrazito zastupljenije gledanje) šest vokalnih fonema (ako se u obzir ne uzmu svi navedeni vokali na četiri načina naglašeni, jer bi u tome slučaju broj vokalnih fonema bio mnogostruko veći).

U ostvarajima vokalnih fonema u suvremenome standardnom hrvatskom jeziku *ne postoje u komunikaciji prepoznatljive izmjene vokalnih fonema* (nema

redukcija ni preklapanja u zvučanjima), pa su, osim u navedenome bilježenju ostvaraja dvoglasnoga fonema /ⁱē/, slova: *i, u, e, o, a* uvijek (samo) grafemi fonema: /i/, /u/, /e/, /o/, /a/.

Suvremeni standardni hrvatski jezik *ne poznaje* utjecaj prednjih vokala [i], [e] na suglasnik koji im neposredno prethodi, tj. pod njihovim utjecajem *pojavu palatalizacije nepalataliziranoga suglasnika*.

Ruski jezik

U ruskome jeziku ostvareno je karakteristično za istočnoslavenske jezike *punoglasje* (полногласие), pa je u njemu na mjestu praslavenskoga modela *TORT model TOPOT (modeli u ruskome napisani su ruskom ćirilicom u skladu s ruskim pravopisom), na mjestu *TOLT – ТОЛОТ, na mjestu *TERT – ТЕРЕТ / ТЕРĚТ / ТĚРЕТ, na mjestu *TELT – rijetko ТЕЛЕТ / ТĚЛОТ / izrazito najčešće ТОЛОТ. (Staroslavenski je ostavio vidljiv trag upravo na ruskome književnom jeziku, što pokazuje i naziv полноГЛАСИЕ – uspr.: *glas: глас*.)

Ako se popis vokalnih fonema ruskoga standardnog jezika usporedi s popisom vokalnih fonema *staroslavenskoga*, vidljivo je da je u ruskome jeziku:

– [i] na mjestu fonema /i/: *путь = piti* (ali i fonema /y/: *руки = ruke* (gen. sg. i nom. pl.);

– [y] na mjestu fonema /y/: *мы = mi, рыба = riba* (ali i fonema /i/: *шить = šiti / šivati, жить = živjeti* – u suvremenome standardnom ruskom *izgovoru* moguće je samo: [žy], [šy], [cy], dakle, suvremeni ruski standardni jezik, s izmijenjenom u određenoj mjeri distribucijom, *čuva* [i] i [y]);

– fonem /u/ na mjestu fonemā /u/: *ухо = uho; зуб = zub*;

– fonem /e/ na mjestu fonema /e/: *небо = nebo, село = selo; fonema /ě/: песня = pjesma, сено = sijeno, след = trag / slijed, немец = Nijemac, стрела = strijela*; (zajedno s [rʲ]) fonemā /rě/ u shemi TRĚT: *берег* (odgovara hrvatskome: *brijeg*) = *obala*; fonema /ь/: *день = dan*; (zajedno s [r]/[rʲ]) fonema /гъ | гь/ (slogotvornoga suglasnika, alveolarnoga drhtavog): *первый = prvi, крест(уть) = krst(iti)*; (zajedno s [ɕ] zubnim / [ɕʲ] palataliziranim) fonema /ль | ль/: (*чёлн*) *челны = (чип) čipovi, слеза (слёзы) = suza (suze)*;

– fonem /o/ na mjestu fonema /o/: *око (zast.) = oko, окно = okno / prozor*; (zajedno s [ɕ]) fonemā /la/ u shemi TLAT: *голод = glad*; (zajedno s [ɕ]) fonemā /lě/ u shemi TLĚT: *молоко = mlijeko*; (zajedno s [r]) fonemā /ra/ u shemi TRAT: *город = grad*; fonema /ь/: *сон = san*; (zajedno s [ɕ] / [ɕʲ]) fonema /ль | ль/: *волк, глотать = gutati, (слеза) слёзы*; (zajedno s [r]) fonema /гъ | гь/: *горло = grlo, кровь = krv*;

– fonem /a/ na mjestu fonema /a/: *мать* = *mati*, *трава* = *trava*, fonema /e/: *десять* = *deset*, *смеяться* = *smijati se*, *мясо* = *meso*, *пятъ* = *pet*.

Na osnovi navedenoga, vokalni sustav suvremenoga standardnoga ruskoga jezika (kao da) se sastoji od šest fonema (prednjega visokog /i/, srednjega visokog /y/, stražnjega visokog labijaliziranog /u/, prednjega srednjeg /e/, stražnjega srednjeg labijaliziranog /o/, srednjega niskog /a/), pa se prikazuje shemom sa simetrično raspoređenim vokalnim fonemima:

/i/ /y/ /u/
/e/ /o/
/a/

Ali toliko vokalnih fonema vidi *sanktpeterburška (lenjingradska) fonološka škola* (posebno je prepoznatljivo djelovala upravo u vrijeme dok se grad zvao Lenjingrad), za koju su [i] i [y] dva fonema: /i/ i /y/.

Prema gledanju *moskovske fonološke škole* (s danas izrazito najviše pristaša), shema je s *pet* vokalnih fonema kao u hrvatskome:

/i/ /u/
/e/ /o/
/a/

Za nju su [i] i [y] alofoni fonema /i/.

Službeno je rusko pismo ćirilica, a redosljed je slova ruskoga alfavita / ruske azbuke: А, Б, В, Г, Д, Е, Ё, Ж, З, И, Й, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ы, Ь, Э, Ю, Я.

Od 33 navedena slova *deset* služi za bilježenje vokalnih fonema.

Prihvati li se gledanje da ih je *pet*, za bilježenje fonema /i/ služe slova: *u* (u transliteraciji: *i*), *ы* (*jery* – u translit.: *y*); za bilježenje fonema /u/ – slova: *y* (u translit.: *u*), *ю* (*ju* – u translit.: *ju*); za bilježenje fonema /e/ – slova: *e* (*je* – u translit.: *e*), *э* (*oborotnoe / obrnuto e* – u translit.: *è*); za bilježenje fonema /o/ – slova: *o* (u translit.: *o*), *ё* (*jo* – u translit.: *ë*); za bilježenje fonema /a/ – slova: *a* (u translit.: *a*), *я* (*ja* – u translit.: *ja*).

Prihvati li se gledanje da ima *šest* fonema, u tom slučaju za bilježenje fonema /i/ služi slovo: *u*, za bilježenje fonema /y/ – slovo: *ы*, a u određenim slučajevima i slovo: *u*.

U *izoliranome položaju* slova: *u / ы, y, э, о, а* grafemi su *pet* vokalnih fonema: /i/, /u/, /e/, /o/, /a/, ili: u *izoliranome položaju* slova: *u, ы, y, э, о, а* grafe-

mi su *šest* vokalnih fonema: /i/, /y/, /u/, /e/, /o/, /a/; slova: *u, y, ə, o, a* grafemi su vokalnih fonema: /i/, /u/, /e/, /o/, /a/ i u *položaju poslije bilo kojega slova za vokal* (u ovakvu položaju ne biva slovo: *ы*).

U *izoliranome položaju* slova: *ю, e, ě, я* grafemi su *fonema /j/ i dotičnoga vokalnog fonema*, dakle fonemā: /ju/, /je/, /jo/, /ja/, navedena su slova grafemi *fonema /j/ i dotičnoga vokalnog fonema* i u *položaju poslije bilo kojega slova za vokal* i u *položaju poslije slova tvrdi znak (ѣ) i meki znak (ь)*, slovo *u* grafem je *fonema /j/ i dotičnoga vokalnog fonema*, dakle fonemā: /ji/, u *položaju poslije slova meki znak (ь)*.

To što *deset* slova služi za bilježenje *pet / šest* vokalnih fonema (pet su u određenim položajima grafemi fonema /j/ i dotičnoga vokala), u neposrednoj je vezi s jednom od karakteristika sustava suglasničkih fonema, suodnosom vokala i suglasnika i grafijskim rješenjima preuzetim od staro(crkveno)slavenskih tekstova.

A ta karakteristika jest postojanje (najmanje) 12 – (najviše) 17 (obično se govori o 15) parova nepalataliziranih | palataliziranih suglasničkih fonema, čija se nepalataliziranost | palataliziranost u pismu ne iskazuje samo slovima za suglasnike nego istovremeno i slovima za vokale neposredno iza njih (time je postignuta ekonomičnost u vezi s brojem slova za suglasnike, a veći je broj slova za vokale od broja vokalnih fonema).

Što se tiče odnosa vokala i suglasnika, postoji pojava *zamjene – unutar paradigme* – tvrdoga člana para suglasničkih fonema mekim ispred: [e] (/e/).

Zbog velikoga broja parova tvrdih | mekih suglasničkih fonema jedan je od principa grafije staro(crkveno)slavenskih tekstova – posredno, pomoću slova za vokal zdesna od slova za suglasnik, označivanje tvrdoće | mekoće suglasnika – ostao u ruskoj grafiji. Dakle, *sva* slova ruskoga alfavita za bilježenje vokala u položaju neposredno iza slova za bilježenje suglasnika, osim što su *grafemi dotičnih vokala*, *dio* su i *grafemā dotičnih suglasnika*. (Zbog drugačijega ‘stanja stvari’, u hrvatskoj je grafiji taj princip zamijenjen ‘suprotnim’: palatalni su suglasnički fonemi dobili svoja slova-grafeme.)

Za razliku od hrvatskoga, ruski je naglasak danas *dinamički*, pri čemu *sve nenaglašene* ostvaraje vokalnih fonema karakterizira *kvantitativna redukcija*, a *nenaglašene* ostvaraje *srednjih i niskoga* fonema (/a/ – /o/ iza tvrdih suglasnika i na početku riječi i /a/ – /e/ – /o/ iza mekih suglasnika) *pri tome i kvalitativna redukcija*, koja dovodi do preklapanja u zvučanju ili do “trećih” zvučanja, koja pak u pismu nisu popraćena odgovarajućim slovima za vokale, jer: i naglašeni i nenaglašeni ostvaraju vokalnih fonema pišu se slovima *za naglašene ostvaraje* – ona su *grafemi danih vokalnih fonema*. “Treća” zvučanja nenaglašanih

ostvaraja vokalnih fonema “prosječni” nositelji ruskoga jezika čuju kao prepoznatljive im – njihove *tipične*, naglašene ostvaraje.

(U vezi s redukcijom nenaglašenih vokala neki autori vide dva sustava vokalnih fonema u ruskom jeziku: sustav vokalnih fonema naglašenih i sustav vokalnih fonema nenaglašenih vokala (Halle 1959). Ako se ovakva istodobnost, usporednost sustavā i prihvati, ne smije se izgubiti iz vida njihova očigledna neravnopravnost: gledano paradigmatki, sustav nenaglašenih vokalnih fonema *svodi se na* sustav naglašenih vokalnih fonema.)

Ukrajinski jezik

I u ukrajinskome je jeziku ostvareno *punoglasje* (*повноголосся*), pa je u njemu na mjestu praslavenskoga modela *TORT model TOPOT (modeli u ukrajinskome napisani su ukrajinskom ćirilicom u skladu s ukrajinskim pravopisom), na mjestu *TOLT – ТОЛІОТ, na mjestu *TERT – ТЕРЕТ, na mjestu *TELT – rijetko ТЕЛІЕТ / ТАЛІОТ / izrazito najčešće ТОЛІОТ.

Ako se popis vokalnih fonema suvremenoga standardnog ukrajinskoga jezika usporedi s popisom vokalnih fonema *staroslavenskoga*, vidljivo je da je u ukrajinskome jeziku:

– fonem /i/ na mjestu fonema /ě/: *нісня = pjesma, сіно = sijeno, слід = trag / slijed, німець = Nijemac, стріла = strijela*; fonema /e/ (“staroga” /e/ – kada se u ukrajinskome našao u zatvorenome slogu): *ніч* (gen. sg. *нечі*) = *peć, осінь* (gen. sg. *осені*) = *jesen*; fonema /o/ (“staroga” /o/ – kada se u ukrajinskome našao u zatvorenome slogu): *ніч* (gen. sg. *ночі*) = *noć, дім* (gen. sg. *дому*) = *dom*;

– fonem /y/ (prednji sniženi visoki – istim latiničnim slovom: *y* označujemo i staroslavenski i ruski fonem: srednji visoki) na mjestu fonema /i/: *ніти = piti* (u ukrajinskoj je grafiji, dakle, slovo: *u* grafem ukrajinskoga fonema: /y/, a u ruskoj je grafiji ono grafem ruskoga fonema: /i/); fonema /y/: *риба = riba* (ukrajinski je, kao i hrvatski, foneme /i/ i /y/ *izjednačio*; ali ne, kao hrvatski, u ostvarajima fonema /i/, nego ih je – zato što je dobio /i/ iz drugih izvora – *izjednačio* u ostvarajima prednjega sniženoga visokoga /y/); (zajedno s [ɥ]) fonema /ь | Ь/: *глутати = gutati*; (zajedno s [r]) fonema /ръ | рь/: *кривавий = krvav(i)*;

– fonem /u/ na mjestu fonemā /u/: *вуха = uho; зуб = zub*; (zajedno s [ɥ]) fonema /ь | Ь/: *тлумач = tumač, тлустий = debeo/debeli, яблуко = jabuka*;

– fonem /e/ na mjestu fonema /e/: *небо = nebo, село = selo*; (zajedno s [r]) fonemā /rě/ u shemi TRĚT: *берег* (odgovara hrvatskome: *brijeg*) = *obala*; fonema /ь/: *день = dan*; (zajedno s [r]) fonema /ръ | рь/: *перший = prvi, хрест(уму) = krst(iti)*;

– fonem /o/ na mjestu fonema /o/: *око* = *oko*, *вікно* = *prozor* / *okno*; (zajedno s [ɨ]) fonemā /la/ u shemi TLAT: *золот* = *glad*; (zajedno s [ɨ]) fonemā /lě/ u shemi TLĚT: *молоко* = *mlijeko*; (zajedno s [r]) fonemā /ra/ u shemi TRAT: *мороз* = *traz*; fonema /ъ/: *сон* = *san*; (zajedno s /v/, /l/, /l'/) fonema /ъ | ъ/: *вовк*, *човен* = *čun*, *плоть* = *tijelo*, *път* (gen. sg. *пъти*), *сльоза* = *suza*; (zajedno s [r]) fonema /гъ | гъ/: *горло* = *grlo*, *кров* = *krv*;

– fonem /a/ na mjestu fonema /a/: *мати* = *mati*, *трава* = *trava*; fonema /e/: (bez /j/ ispred /a/) *десять* = *deset*, *сміятися* = *smijati se*, (s /j/ ispred /a/) *м'ясо* = *meso*, *п'ять* = *pet*.

Na osnovi navedenoga, vokalni sustav suvremenoga standardnog ukrajinskog jezika sastoji se od *šest* fonema (prednjega visokog /i/, prednjega sniženog visokog /y/, stražnjega visokog labijaliziranog /u/, prednjega srednjeg /e/, stražnjega srednjeg labijaliziranog /o/, *stražnjega* niskog /a/), pa ga ne prikazujemo trokutom, nego dvama nesimetričnim nizovima:

/i/ /u/
/y/
/e/ /o/
 /a/

Budući da u suvremenome standardnom ukrajinskom jeziku ne postoji srednji visoki fonem, kao u ruskom: /y/, nego prednji sniženi visoki: /y/, a ukrajinski fonetičari-fonolozi /a/ vide kao stražnji, u sustavu ukrajinskih vokalnih fonema *nema srednjih*. (Neki ukrajinski fonolozi (npr. Karpenko 1996) [i] i [y] vide kao alofone fonema /i/, ali takvih je izrazita manjina. U skladu s takvim gledanjem moglo bi se govoriti da i u ukrajinskome jeziku postoji *pet* vokalnih fonema.)

Službeno je ukrajinsko pismo ćirilica, a redosljed je 33 slova ukrajinskoga alfavita / ukrajinske abetke / azbuke:

А, Б, В, Г, І, Д, Е, Є, Ж, З, И, І, Ї, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ю, Я + *apostrof*’.

Naslijeden iz starih (glagoljičkih) ćirilčkih abecedarija, redosljed je slova u današnjem ruskom i današnjem ukrajinskom alfabetu gotovo isti, ali bez obzira na to što je broj slova jednak – 33, što i u ukrajinskom ćirilichnom alfavitu / abetki za bilježenje 6 (5) vokalnih fonema služi *deset* slova: *a, e, e, u, i, i, o, y, ю, я*, vidljive su među njima i neke razlike.

Prihvaćamo gledanje da u suvremenome standardnom ukrajinskom jeziku postoji *šest* vokalnih fonema, tj. da postoje fonemi /i/ i /y/, pa kada se to uzme u

obzir: za bilježenje fonema /i/ služe slova: *i* (u translit.: *i*), *ī* (*ji* – u translit.: *ji*); za bilježenje fonema /y/ – slova: *u* (u translit.: *y*), u određenim položajima: *ī*; za bilježenje fonema /u/ – slova: *y* (u translit.: *u*), *ю* (*ju* – u translit.: *ju*); za bilježenje fonema /e/ – slova: *e* (u translit.: *e*), *е* (*je* – u translit.: *je*); za bilježenje fonema /o/ – slovo: *o* (u translit.: *o*); za bilježenje fonema /a/ – slova: *a* (u translit.: *a*), *я* (*ja* – u translit.: *ja*).

U *izoliranome položaju* slova: *i*, *u*, *y*, *e*, *o*, *a* grafemi su šest vokalnih fonema: /i/, /y/, /u/, /e/, /o/, /a/ (u skladu s gledanjem Karpenka slova: *i* / *u* grafem su vokalnoga fonema /i/); slova: *i*, *y*, *e*, *o*, *a* grafemi su vokalnih fonema: /i/, /u/, /e/, /o/, /a/ i u *položaju poslije bilo kojega slova za vokal* (u ovakvu položaju ne biva slovo: *u*)

U *izoliranome položaju* slova: *ī*, *ю*, *е*, *я* grafemi su fonema /j/ i dotičnoga vokalnog fonema, dakle fonemā: /ji/, /ju/, /je/, /ja/, navedena su slova grafemi fonema /j/ i dotičnoga vokalnog fonema i u *položaju poslije bilo kojega slova za vokal* i u *plōžaju poslije apostrofa (')*.

To što i u ukrajinskoj grafiji *deset* slova služi za bilježenje šest (*pet*) vokalnih fonema (četiri su u određenim položajima grafemi fonema /j/ i dotičnoga vokala), u neposrednoj je vezi s jednom od karakteristika sustava i ukrajinskih suglasničkih fonema, suodnosom vokala i suglasnika i grafijskim rješenjima preuzetim od staro(crkveno)slavenskih tekstova.

A ta karakteristika jest postojanje (najmanje) 9 parova nepalataliziranih | palataliziranih suglasničkih fonema, čija se nepalataliziranost | palataliziranost u pismu ne iskazuje samo slovima za suglasnike nego istovremeno i slovima za vokale neposredno iza njih, od kojih u toj funkciji nikada nije slovo: *ī* (u translit.: *ji*).

Što se tiče odnosa vokala i suglasnika, i ovdje postoji pojava *zamjene – unutar paradigme* – tvrdoga člana para suglasničkih fonema mekim, ali ne, kao u ruskome, ispred: [e] (/e/), nego ispred: [i] (/i/).

Zbog velikoga broja parova tvrdih | mekih suglasničkih fonema (na periferiji je sustava općeprihvaćeni broj (9) takvih parova povećan u vezi s nešto drugačijim ponašanjem suglasnika ↔ vokala u riječima stranoga podrijetla) jedan je od – navedenih – principa grafije staro(crkveno)slavenskih tekstova ostao i u ukrajinskoj grafiji. Dakle, *sva* slova ukrajinske abetke za bilježenje vokala u položaju neposredno iza slova za bilježenje suglasnikā, osim što su *grafemi dotičnih vokala*, dio su i *grafemā dotičnih suglasnika*.

I ukrajinski je naglasak danas *dinamički*, i u ukrajinskome se jeziku, s njime u vezi, događa *kvalitativna redukcija nenaglašanih* ostvaraja vokalnih fonema, ali, za razliku od ruskoga jezika, u ukrajinskome je zahvaćena sredina i gornja

polovica (uvjetno rečeno) trokuta, pa su ovdje “u igri”, s jedne strane, ostvaraju fonemā: /y/ – /e/, a s druge: /u/ – /o/. I ovdje dolazi do preklapanja zvučanĳa, koja se, i po ukrajinskoj grafiji, biljeųe slovima za ostvaraje vokalnih fonema pod naglaskom.

Za ukrajinski je suvremeni standardni jezik, za razliku od ruskoga, karakteristiĳno – u odreĳenim poloųajima – preklapanje (preko neslogotvornoga [i]) u zvuĳanju vokalnoga fonema /i/ i suglasniĳkoga fonema /j/, ųto odraųava i pravopis propisujuĳi, primjerice, pisanje sastavnoga veznika dvama slovima: *i / ų* (= *i, te*).

Takoĳer je, za razliku od ruskoga, karakteristiĳno – u odreĳenim poloųajima – preklapanje (preko neslogotvornoga [u]) u zvuĳanju vokalnoga fonema /u/ i suglasniĳkoga fonema /v/, ųto odraųava i pravopis propisujuĳi, na primjer, pisanje prijedloga koji se danas (kao i u hrvatskome) rabi s tri padeųa – dvama slovima: *y / ѳ* (= *u*).

(Buduiĳi da i slovo *ų* sluųi za biljeųenje fonema /i/, da i slovo *ѳ* sluųi za biljeųenje fonema /u/, u ukrajinskoj su grafiji, dakle, slova *ų* i *ѳ* alografi fonemā /i/ i /u/.)

Za suvremeni je ukrajinski standardni jezik, za razliku od ruskoga, karakteristiĳno i postojanje proteza: izrazito najĳeųa: ѳ- vidljiva je u rijeĳima: *ѳухо, вiкно* (ne poznaju je hrvatski standardni jezik ni ĳakavsko narjeĳje, karakteristiĳna je za kajkavųtinu), postojanje proteze z- ilustriramo, primjerice, rijeĳu *горix = orah; лjeųnjak*.

Bjeloruski jezik

I u bjeloruskome je jeziku ostvareno karakteristiĳno za istoĳnoslavenske jezike *punoglasje* (*пaўнагaлoсce*), pa je u njemu na mjestu praslavenskoga modela *TORT model TOPAT / TAPOT / TAPAT (modeli u bjeloruskome napisani su bjeloruskom ĳirilicom u skladu s bjeloruskim pravopisom), na mjestu *TOLT – TOJAT / TAJOT / TAJAT, na mjestu *TERT – TERPAT / TĳEPAT / TĳPĳOT / TĳPOT, na mjestu *TELT – TEJAT / TOJAT / TAJOT / TAJAT.

Ako se popis vokalnih fonema bjeloruskoga standardnoga jezika usporeĳi s popisom vokalnih fonema *staroslavenskoga*, vidljivo je da je u bjeloruskome jeziku:

– [i] na mjestu fonema /i/: *ницъ = piti* (ali i fonema /y/: *pyki = ruke* (gen. sg. i nom. pl.);

– [y] (srednji visoki – kao u ruskom i staroslavenskom) na mjestu fonema /y/: *мы = mi, рыба = riba* (ali i iza suglasnikā iza kojih u staroslavenskome nije

mogao biti, npr. [ž]: *жыць* = *živjeti*, [š]: *душы* = *duše* (gen. sg. i nom. pl.); (zajedno sa zubnim [ʃ]) fonema /ʎ/ | /ʃ/: *злытаць* = *gutati*; (zajedno s [r] fonema /rʎ/ | rʃ/: *крыві* = *krvi* (gen. sg., dat. sg., lok. sg.);

– fonem /u/ na mjestu fonemā /u/: *вуха* = *uho*; /o/: *зуб* = *zub*;

– fonem /e/ na mjestu fonema /e/: *неба* = *nebo*, *сельскі* = *seoski*; fonema /ě/: *песня* = *pjesma*, *сена* = *sijeno*; (zajedno s [r]) fonemā /rě/ u shemi TRĚT: *беразняк* / *бярэзнік* = *brezik*; fonema /ь/: *дзень* = *dan*; (zajedno s [r]) fonema /rʎ/ | rʃ/: *першы* = *prvi*, *дрэво* = *drvo*;

– fonem /o/ na mjestu fonema /o/: *вока* = *oko*, *вокны* = *prozori*; (zajedno s [ʃ]) na mjestu fonemā /la/ u shemi TLAT: *голад* = *glad*, *салом* = *slama*; (zajedno s [ʃ]) fonemā /lě/ u shemi TLĚT: *молаты* = *mljeven(i)*, *малочны* = *mliječan/mliječni*; (zajedno s [r]) fonemā /ra/ u shemi TRAT: *горад* = *grad*, *мароз* = *mraz*; fonema /ь/: *сон* = *san*; (zajedno s [ŷ], [v], s /ʌ/, /ɪʔ/) fonema /ʎ/ | /ʃ/: *воўк* = *vuk*, *човен* = *čun*, *плоць* = *tijelo*, *рўт* (gen. sg. *rūti*), *слёзы* = *suze* (nom. pl., ak. pl.); (zajedno s [r]) fonema /rʎ/ | rʃ/: *горла* = *grlo*, *цвёрды* = *tvrd(i)*, *кроў* = *krv*;

– fonem /a/ na mjestu fonema /a/: *маці* = *mati*, *трава* = *trava*; fonema /e/: *дзесяць* = *deset*, *надзімацца* = *nadimati se*, *мяса* = *meso*, *пяць* = *pet*.

Bjeloruski fonetičari-fonolozi [i] i [y] vide kao alofone fonema /i/.

Na osnovi navedenoga, vokalni sustav suvremenoga standardnog bjeloruskog jezika sastoji se od *pet* fonema (prednjega visokoga /i/, stražnjega visokoga labijaliziranog /u/, prednjega srednjeg /e/, stražnjega srednjeg labijaliziranog /o/, *stražnjega* niskog /a/, koje prikazujemo dvama nesimetričnim nizovima:

/i/ /u/

/e/ /o/

 /a/

I u vezi s bjeloruskim bitno je istaknuti: toliko se vokalnih fonema razlikuje pod dinamičkim naglaskom. Izvan njega ih je manje, što je posljedica tipičnoga bjeloruskog *akanja* (“*jakanja*”), a i ovdje *se svode* na sustav naglašenih vokalnih fonema.

Službeno je bjelorusko pismo ćirilica, a redosljed je 32 slova bjeloruske abetke:

А, Б, В, Г, Д, Е, Ё, Ж, З, І, Ў, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Ў, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Ы, Ь, Э, Ю, Я + *apostrof* ’.

Vidi se da je redosljed slova u današnjem ruskom alfavitu, ukrajinskom alfavitu/abetki i bjeloruskoj abetki, dakle u svima trima alfabetima, gotovo isti: i

u bjeloruskome ih za bilježenje *pet* vokalnih fonema služi *deset* (ali i *jedanaesto*: slovo *ŷ*): *a, e, ě, i, o, y, ы, э, ю, я*. U bjeloruskome alfabetu, kao i u ukrajinskome, postoji slovo *i* (kojega nema u ruskome), nema slova *u* (koje, s različitim grafemskim funkcijama, postoji u ruskome i ukrajinskome). Kao i u ruskoj, u bjeloruskome alfabetu postoje slova *ы* i *э* (nema ih u ukrajinskome), ali, kao ni u ukrajinskome, ni u bjeloruskome alfabetu ne postoji slovo *tvrđi znak* (u obje ih je grafije zamijenio *apostrof*, kojim se pak ne služi ruska grafija). U bjeloruskome alfabetu postoji slovo kojega nema u ruskome i ukrajinskome (*jedanaesto*, kako je rečeno): za *neslogotvorni* [u] – *ŷ*, koji je u bjeloruskome, kao i u ukrajinskome, *alofon dvaju* fonema: /u/ i /v/).

S obzirom na gledanje da su u bjeloruskome [i] i [y] alofoni fonema /i/, za bilježenje fonema /i/ služe slova: *i* (u translit.: *i*), *ы* (u translit.: *y*); za bilježenje fonema /u/ – slova: *y* (u translit.: *u*), *ю* (*ju* – u translit.: *ju*), *ŷ* (u translit.: *ŷ*); za bilježenje fonema /e/ – slova: *e* (*je* – u translit.: *e*), *э* (u translit.: *è*); za bilježenje fonema /o/ – slova: *o* (u translit.: *o*), *ě* (*jo* – u translit.: *ě*); za bilježenje fonema /a/ – slova: *a* (u translit.: *a*), *я* (*ja* – u translit.: *ja*).

U *izoliranome položaju* slova: *i/ы, y, э, o, a* grafemi su *pet* vokalnih fonema: /i/, /u/, /e/, /o/, /a/. Slova: *i, y, э, o, a* grafemi su vokalnih fonema /i/, /u/, /e/, /o/, /a/ i u *položaju poslije bilo kojega slova za vokal* (u kojemu ne biva slovo: *ы*, a slovo: *i* može biti i grafem za foneme: /ji/; u ovome položaju slovo: *ŷ* je alograf i fonema: /u/ i fonema: /v/).

U *izoliranome položaju* slova: *ю, e, ě, я* grafemi su *fonema /j/ i dotičnoga vokalnog fonema*, dakle fonemā: /ju/, /je/, /jo/, /ja/, navedena su slova grafemi *fonema /j/ i dotičnoga vokalnog fonema* i u *položaju poslije bilo kojega slova za vokal* (u tome položaju i slovo *i*, rečeno je, može u određenim slučajevima biti grafem fonema /ji/).

To što i u bjeloruskoj grafiji *deset* slova (za *neslogotvorni* alofon fonema /u/ i *jedanaesto* slovo: *ŷ*) služi za bilježenje *pet* vokalnih fonema, u neposrednoj je vezi s jednom od karakteristika sustava i bjeloruskih suglasničkih fonema, suodnosom vokala i suglasnika i grafijskim rješenjima preuzetim od staro(crkveno)slavenskih tekstova.

A ta karakteristika jest postojanje (najmanje) 11 parova nepalataliziranih | palataliziranih suglasničkih fonema, čija se nepalataliziranost | palataliziranost, osim slovima za suglasnike, istovremeno iskazuje i slovima za vokale neposredno iza njih. O time postignutoj ekonomičnosti u vezi s brojem slova za suglasnike i većem broju slova za vokale od broja vokalnih fonema – već je rečeno.

Što se tiče odnosa vokala i suglasnika, i u bjeloruskome postoji pojava *zamjene – unutar paradigme – nepalataliziranoga člana para suglasničkih fonema palataliziranim* (kao u ruskome) ispred: [e] (/e/), ali, u manjoj mjeri, i kao u ukrajinskome, ispred: [i] (/i/).

I u bjeloruskoj je grafiji – u vezi s velikim brojem parova nepalataliziranih | palataliziranih suglasničkih fonema u bjeloruskome jeziku – zadržan već navedeni princip grafije staro(crkveno)slavenskih tekstova: posredno, pomoću slova za vokal zdesna od slova za suglasnik označivanje tvrdoće | mekoće suglasnika. I ovdje treba istaknuti bitno: *sva* slova bjeloruske *abetke* za bilježenje vokalā u položaju neposredno iza slovā za bilježenje suglasnikā, osim što su *grafemi dotičnih vokala, dio su i grafemā dotičnih suglasnika*.

I bjeloruski je naglasak danas *dinamički*, i u bjeloruskomu se jeziku, s njime u vezi, događa *kvalitativna redukcija nenaglašenih* ostvaraja vokalnih fonema, koja, kao u ruskome jeziku, zahvaća sredinu i donju polovicu (uvjetno rečeno) trokuta (/e/, /a/, /o/), pri kojoj se pak ostvaruje *tipično za bjeloruski jezik* (spomenuto) *akanje* (“*jakanje*”) – koje fiksira pismo, npr.: bjeloruski: *рака* = *rijeka*, *рэкі* = *rijeke* (nom. pl., ak. pl.), ruski: *река, реки*, ukrajinski: *рі(ч)ка, рі(ч)ку*; bjeloruski: *чэран* = *lubaŋja*, *чараны* = *lubaŋje*, ruski: *череп, черепы*, ukrajinski: *череп, черепу*; bjeloruski: *малако* = *mlijeko* (nom. sg., ak. sg.), *малочны* = *mliječni*, ruski: *молоко, молочный*, ukrajinski: *молоко, молочний*; bjeloruski: *нясу* = *posim*, ruski: *несу*, ukrajinski: *несу*.

Kada je bila riječ – u vezi s pojavom i *kvalitativno* drugačijih zvučanja naglašenih i nenaglašenih ostvaraja pojedinih vokalnih fonema u *ruskome* i *ukrajinskome jeziku* (s pojavom zalaženja nenaglašenih ostvaraja jednih vokalnih fonema u područje zvučanja drugih) – o načinu bilježenja takvih različitih zvučanja alofona prema *ruskomu* i *ukrajinskomu* pravopisu, u oba je slučaja bilo rečeno da se isti vokalni fonemi pišu uvijek istim slovom za vokal, koje odgovara zvučanju tipičnoga, naglašenoga alofona danoga fonema. Ovaj pravopisni princip nije primijenjen u bjeloruskome pravopisu. U *bjeloruskome* pravopisu “slova idu za zvučanjem”, i zato je: *рака – рэкі, сяло = selo – сэльскі = seoski*, pa u prvome slučaju grafem fonema /e/ jest: *a / э*, a u drugome: *я / е*, tj. *grafem je fonema /e/ četveroslov: э / е / а / я*.

Kao u ukrajinskome, i u bjeloruskome suvremenom standardnom jeziku postoji karakteristična pojava: u određenim se položajima u zvučanju – preko neslogotvornoga [i] – preklapaju vokalni fonem /i/ i suglasnički fonem /j/, što odražava i bjeloruski pravopis propisujući, primjerice, pisanje sastavnoga veznika dvama slovima: *i / ѡ*.

Kao u ukrajinskome, i u bjeloruskome suvremenom standardnom jeziku postoji karakteristična pojava: u određenim se položajima u zvučanju – preko neslogotvornoga [u] – preklapaju: vokalni fonem /u/ i suglasnički fonem: /v/, što odražava i bjeloruski pravopis propisujući, na primjer, pisanje: *карова* = *kra-va* i *кароўка* = *kravica*, *кроў* i *крові*, *ніцаў* = *pisao* i *ніцала* = *pisala*. (U ukrajinskome se neslogotvorni [u] pojavljuje u položajima u kojima se pojavljuje i u bjeloruskome, ali za njegovo bilježenje ukrajinska grafija nije stvorila novo slovo, nego je “rješenje problema” našla preko slova: *в* – grafema fonema /v/, pa se piše: *корова* i *коровка/корівка*, *кров* i *крові*, *писав* i *писала*. Za nas je slovo *ў* na kraju oblikā jednine muškoga roda, npr.: *ніцаў*, u bjeloruskome alograf fonema: /u/ – usp. u hrvatskome: *pisao*.)

I za suvremeni je bjeloruski standardni jezik karakteristično postojanje proteze: *в-*, vidljive u riječima: *вока*, *вокны*, *вуха*; i u bjeloruskome postoji proteza *з-*; manje je zastupljena: [j]- (npr.: *ён* = *он*, *яна* = *она*, ...).

Na kraju

I na osnovi ovdje navedenoga potvrđuje se: kada je riječ o srodnim (slaven-skim) jezicima, što su apstraktnije jezične jedinice u pitanju, to je sličnost veća. Gledano shematski, u sva su četiri jezika vrlo slični sustavi vokalnih fonema.

Kada je riječ o vrsti naglasaka, suvremeni je standardni hrvatski sa svojim *tonskim* (četveroelementnim) na jednoj strani, a tri su suvremena standardna istočnoslavenska jezika – sa svojim *dinamičkima* – na drugoj.

Kao primjer pisanja i ostvarivanja “iste” riječi u sva četiri razmatrana jezika navodimo riječ: ‘selo’ (kako se piše, te u fonetskoj i fonemskoj transkripciji):

- hrvatski: *selo* [sèlo] – kratkouzlazni naglasak, alveolarni [l] – /selo/;
- ruski: *село* [s’iʲɛlɔ] – dinamički naglasak (mjesto naglasaka), palatalizirani [s’], [i] s prizvukom [e]’ poslije palataliziranoga suglasnika, zubni [ʃ] – /s’ɛlo/;
- ukrajinski: *село* [seʲɫɔ] – dinamički naglasak, nepalatalizirani [s], [e] s prizvukom [y]’ poslije nepalataliziranog suglasnika, zubni [ʃ] – /selo/;
- bjeloruski: *сяло* [s’ɔlɔ] – dinamički naglasak, palatalizirani [s’], ‘nenaglašeni [ɔ]’ poslije palataliziranog suglasnika, zubni [ʃ] – /s’ɛlo/.

S gledišta refleksa *jata* suvremeni je standardni hrvatski: /je/kavski / /ē/kavski / /e/kavski / /i/kavski, ruski i bjeloruski su: /e/kavski, ukrajinski je: /i/kavski. (U hrvatskim je govorima vrlo zastupljen ikavizam, ima ih ikavsko-ekavskih, kajkavsko je narječje ekavsko.)

Što se tiče refleksa *jera* i *jora* u njihovim jakim položajima, suvremeni je standardni hrvatski sa svojim nepostojanim /a/ na mjestu *obaju* – na jednoj strani, a tri su suvremena standardna istočnoslavenska jezika: s nepostojanim /e/ na mjestu prednjega i nepostojanim /o/ na mjestu srednjega (stražnjega) *šdva* – na drugoj.

Sa svojim /e/ na mjestu prednjega nazala suvremeni je standardni hrvatski na jednoj strani, a tri su suvremena standardna istočnoslavenska jezika sa svojim /a/ – na drugoj (u ukrajinskome je i: /ja/). (U nekim je hrvatskim riječima refleks: /a/.)

Na mjestu stražnjega nazala u svima je četirima jezicima: /u/.

Od razmatranih jezika samo je hrvatski zadržao slogotvorni /t/.

Samo je u hrvatskome na mjestu bivše slogotvorne likvide /ʎ/ | ʎ/: /u/.

U trima istočnoslavenskim jezicima na mjestu bivših slogotvornih likvida danas su neslogotvorni: /r/, /rʹ/; /ʎ/, /ʎʹ/, neslogotvorni [u] od /v/ (e) ili od /u/ (ÿ), popraćeni vokalima ispred: /o/, /e/, (rijetko: /y/ – ukr.: *муришавий* = *slabunjav*, *kržljav*, rus.: *Тырново* = grad u Bugarskoj), ili iza sebe: /o/, /e/, /y/. (U ukrajinskome, rijetko, iza bočne likvide može biti: /u/: *яблуко*.)

Suvremeni je standardni hrvatski, koji *ne poznaje redukciju nenaglašenih vokala*, na jednoj strani, tri su istočnoslavenska jezika, za koje je ona *karakteristična* – na drugoj.

Suvremeni je standardni hrvatski, koji *ne poznaje promjenu: nepalatalizirani* → *palatalizirani suglasnik unutar paradigme* pod utjecajem [e] i/ili [i], na jednoj strani, tri su istočnoslavenska jezika, za koje je ona *karakteristična* – na drugoj.

Uz to, hrvatski standardni jezik *nema* puno parova nepalataliziranih | palataliziranih suglasničkih fonema, za sva tri je istočnoslavenska jezika *karakteristično* da ih *imaju mnogo*.

U vezi sa svime time: u hrvatskoj latiničnoj abecedi postoji *pet* slova za bilježenje *samo vokalnih* fonema. U svakome pak istočnoslavenskome ćiriličnom alfabetu postoji *deset* slova (nismo ubrojili ÿ, kao ni ŷ i ʋ u posebnoj funkciji) za bilježenje 1. *vokalnih* fonema i 2. (istodobno) za označivanje nepalataliziranosti | palataliziranosti *suglasničkih* fonema. Iz svega ovdje navedenoga slijedi: princip je *hrvatske* grafije pisanja vokala *istodobno sintagmo- i paradigmo fonemski* (termini Panova: *sintagmofonem*, *paradigmo fonem*), princip *ruske* i *ukrajinske* grafije pisanja vokala jest *paradigmo fonemski*, princip je *bjeloruske* grafije pisanja vokala *sintagmo fonemski* (što potvrđuje i uvedeno slovo: alograf za alofon – ŷ).

Literatura:

- ANIĆ, VLADIMIR ³1998. Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Novi liber.
- AVANESOV, RUBEN IVANOVIĆ 1956. = Аванесов, Р. И. *Фонетика современного русского литературного языка*. Москва: МГУ.
- BROZOVIĆ, DALIBOR 1972.–1973. O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata. *Jezik*, 3–5. Zagreb, 65–74, 106–118, 142–149.
- BROZOVIĆ, DALIBOR 1991. Fonologija hrvatskoga književnog jezika. U: Babić, S. i dr. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: Nacrti za gramatiku*. Zagreb: HAZU / Globus, 379–452.
- BULANIN, LEV L'VOVIČ 1970. = Буланин, Л. Л. *Фонетика современного русского языка*. Москва: Высшая школа.
- HALLE, MORRIS 1959. *The Sound Pattern of Russian*. The Hague.
- KARPENKO, JURIJ OLEKSANDROVIČ 1996. = Карпенко, Ю. О. *Фонетика і фонологія сучасної української мови*. Учбовий посібник для студентів філологічних факультетів. Одеса: Одес. держ. ун–тет.
- LOMTEV, TIMOFEJ PETROVIČ 1956. = Ломтев, Т. П. *Грамматика белорусского языка*. Москва.
- MOGUŠ, MILAN 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- PANOV, MIHAIL VIKTOROVIČ 1979. = Панов, М. В. *Современный русский язык. Фонетика*. Москва: Высшая школа.
- POPOVIĆ, MILENKO; RAJISA TROSTINSKA 1995. Alograf – grafem – grafemem (i principii pravopisa hrvatskog, ruskog i ukrajinskog). *Filologija*, 24–25, Zagreb, 291–296.
- Sučasna ukrajins'ka literaturna mova* 1969. = *Сучасна українська літературна мова: Кн. I. Вступ. Фонетика*. Київ: Наукова думка.
- ŠEVEL'OV, JURIJ 2002. = Шевельов, Ю. *Історична фонологія української мови*. Переклад з англійської. Харків: Акта.
- ŠKARIĆ, IVO 1991. Fonetika hrvatskoga književnog jezika. U: Babić, S. i dr. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: Nacrti za gramatiku*. Zagreb: HAZU / Globus, 61–376.
- ŠKARIĆ, IVO 1996. Što s hrvatskim standardnim refleksom dugoga staroga jata? *Govor*, XIII, 1–2, Zagreb, 1–23.
- ŠONJE, JURE (gl. ur.) 2000. Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža / Školska knjiga.
- Ukrainskaja grammatika* 1988. = *Украинская грамматика*. Киев: Наукова думка (АН УССР).

The contemporary Croatian standard language compared to contemporary East Slavic standard languages (vowel phoneme systems, graphics)

Abstract

This article compares systems of vowel phonemes of contemporary standard Slavic languages – South Slavic Croatian and East Slavic: Russian, Ukrainian and Belarusian, whereby it elaborates the relationship between contemporary vowel phonemes in these languages and corresponding vowel phonemes in Old Slavic as the language standard. It points to one of the characteristics of phoneme systems in the languages analysed – the different relationship between vowels and consonants in Croatian on one hand, and in the East Slavic languages on the other. Graphemes for recording vowel phonemes in the graphics of these languages are stated and explained, and accordingly the principles of orthography in their graphics are named differently.

Ključne riječi: hrvatski, ruski, ukrajinski, bjeloruski, staroslavenski, vokalni fonemi, grafija, grafemi, sintagmofonemski, paradigmofonemski

Key words: Croatian, Russian, Ukrainian, Belarusian language, Old Slavic language, vowel phonemes, graphics, graphemes, syntagmophonemic, paradigmophonemic

